

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA NAVOIYNING USLUBSHUNOSLIK RIVOJIDA TUTGAN O'RNINI O'RGANISH

Karjavuv G'olib Azamat o'g'li

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti

Xorijiy tillar va gumanitar fanlar fakulteti O'zbek tili va adabiyoti, ijtimoiy-
gumanitar fanlar kafedrası O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi
2-bosqich magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ulug' o'zbek arbobi, buyuk shoir, mutafakkir Alisher Navoiy hayoti va ijodiga oid pedagogik g'oyalar muhokama qilinadi. Olti asrdan ko'proq vaqt muqaddam yaratgan asarlarida bugungi yoshlar va kelajak avlod tarbiyasi yo'lida g'oyat qimmatli g'oyalar borligi ta'kidlanadi. Uning hayoti va ijodi barcha pedagog va o'qituvchilar, shuningdek, ota-onalar uchun ta'lim-tarbiyaning asosiy metodikasi bo'lib xizmat qiladi. Ushbu maqolada ulug' o'zbek arbobi, buyuk shoir, mutafakkir Alisher Navoiy hayoti va ijodidagi pedagogik g'oyalar o'rganiladi. Olti asrdan ko'proq vaqt muqaddam yaratgan asarlarida bugungi yoshlar va kelajak avlodni tarbiyalashda g'oyat qimmatli g'oyalar borligi ta'kidlanadi. Uning hayoti va ijodi barcha pedagog va o'qituvchilar, shuningdek, ota-onalar uchun ta'lim-tarbiyaning asosiy metodikasi bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: lirik shoir, "Farhod va Shirin", "Layli va Majnun", "Yetti sayyora", "Iskandar", manzil, antroponomiya, tabu, oilaviy munosabatlar, madaniy me'yorlar.

ABSTRACT

This article discusses the pedagogical ideas related to the life and work of the great Uzbek figure, great poet, thinker Alisher Navoi. It is noted that his works created more than six centuries ago contain valuable ideas for the education of today's youth and future generations. His life and work serve as the main method of education for all pedagogues and teachers, as well as parents. This article examines the pedagogical ideas in the life and work of the great Uzbek figure, great poet, thinker Alisher Navoi. It is noted that his works, created more than six centuries ago, contain very valuable ideas for educating today's youth and future generations. His life and work serve as the main method of education for all pedagogues and teachers, as well as parents.

Key words: lyric poet, "Farhad and Shirin", "Layli and Majnun", "Seven Planets", "Iskandar", anthroponomy, taboo, family relations, cultural norms.

KIRISH

Olti asr avval yashab ijod qilgan atoqli o'zbek shoiri, mutafakkiri Alisher Navoiy merosi bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q. Qanchalik g'alati tuyulmasin, muammo bugun, 21-asrda nafaqat yoshlarimiz yoki yosh avlodimiz, balki butun insoniyat ko'p qirrali taraqqiyotga muhtoj, bundan 600 yildan oshiqroq muqaddam Alisher Navoiy alohida e'tibor qaratgan. Doimiy takomillashtirib borish zarur bo'lgan ilm-fan va hunarni o'zlashtirib, boshqalarni ham shunga undagan. Alisher Navoiy ta'biri bilan aytganda, farzand har bir oilaga Alloh taoloning ne'mati bo'lib, unda har qanday oila hayotining mazmun-mohiyati mujassam. Oiladagi bola hayotga turtki bo'lib, u barchani yashab, quvontiradi - istisnosiz, aka-uka, opa-singil va ota-onalar. Sharq lirikasining pedagogik g'oyalari insonparvarligi bilan ajralib turadi. Alisher Navoiy insonni dunyodagi eng oliy va olijanob mavjudot, farzandni esa xonadonni yorituvchi, oilaga shodlik va shodlik baxsh etuvchi nuroniy, deb bilgan. Shoirning yozishicha, bolalar yaxshini yomondan ajrata olmaydilar, shuning uchun ular yoshligidanoq tarbiyachilarning foydali ta'siri ostida bo'lishlari kerak.

Alisher Navoiy hayoti va ijodini tahlil qilar ekan, shunday xulosaga kelish kerakki, mutafakkir o'z asarlarida ota-onalar, ustoz-murabbiylar, jamoatchilikni yosh avlodni mehnatsevarlik, insonparvarlik, vatanparvarlik, mehr-oqibat, rostgo'ylik, adolatparvarlik kabi axloqiy fazilatlarda tarbiyalashga da'vat etgan. Halollik, ota-onaga hurmat. U tarbiya va ta'limning asosiy vazifasini insonni axloqiy jihatdan tayyorlashda ko'rgan. Uning fikricha, insonni insonparvarlik, vatanparvarlik, manfaatsizlik, halollik, odoblilik ruhida tarbiyalash zarur. Biz pedagoglar uchun alohida jihat shundaki, buyuk mumtoz mutafakkirlarning ilmiy, madaniy va adabiy asarlarini o'rganish bu ikki shaxs munosabati chinakam do'stlikning yorqin namunasi ekanidan yana bir karra guvohlik beradi. Yosh avlodni axloqiy tarbiyalash ham umuminsoniy qadriyatlarga, jamiyatning tarixiy taraqqiyoti jarayonida kishilar tomonidan ishlab chiqilgan mustahkam axloqiy me'yorlarga, ham jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida vujudga kelgan yangi tamoyil va me'yorlarga asoslanadi. Abadiy axloqiy fazilatlar - halollik, adolat, burch, odob, mas'uliyat, or-nomus, vijdon, qadr-qimmat, insonparvarlik, fidoyilik, mehnatsevarlik, kattalarga hurmat. Bugun O'zbekistonda butun umrini xalqi, madaniyati uchun xizmat qilishga bag'ishlagan buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiyning kitoblari eng ko'zga ko'ringan o'rinda turmasa, balki birona xonadon bo'lmasa kerak. U o'z asarlari bilan ona o'zbek tilini ulug'ladi, uning boyligi va obrazliligi boshqa sharq adabiy tillari bilan bir qatorda turishiga xizmat qildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Eng mashhur sharqshunos olimlardan biri, Navoiy hayoti va ijodi va uning davrining eng yirik tadqiqotchisi Yevgeniy Bertels yozganidek, Navoiy daho shoiri, tarix va adabiyotning chuqur biluvchisi, yaxshi me'mor, rassom, musiqachi va har qanday mohir ishning ehtirosli muxlisi. "Shoirlar sultoni"ning ijodiy merosi juda katta. U versifikatsiyaning eng nozik sirlarini puxta o'rgangan, nafaqat eski o'zbek, balki arab va fors tillarini ham yaxshi bilgan. Uning birinchi devoni "Foniy devoni" ham fors tilida yozilgan bo'lib, 1468 yilda, ya'ni muallif endigina yigirma yetti yoshda bo'lganida tugallangan. Shundan so'ng u o'z ona tilida kitobxonlarga yana to'rtta divan taqdim etdi va shu bilan turkiy tilda go'zal g'azallar va boshqa yuksak she'riy janrdagi asarlar yaratish mumkinligini butun dunyoga isbotladi. Navoiy Sharq an'analariga amal qilgan holda o'zining asosiy asari – "To'g'rilar chalkashligi", "Farhod va Shirin", "Layli va Majnun", "Yetti sayyora", "Iskandar" she'rlaridan iborat "Xamsa" ("Beshlik")ni yaratdi. Zamonaviy pedagogika inson haqidagi bilimlarning o'zgaruvchan oqimida ta'lim jarayonini doimiy ravishda qayta ko'rib chiqish va tuzatishni nazarda tutadi. G'arb va rus pedagogikasi tarixiga murojaat qiladigan bo'lsak, unda o'quvchilar shaxsini tarbiyalashning eng muhim vazifalariga ega bo'lgan turli yo'nalishlarni ko'ramiz. Asrlar hikmatini o'zida mujassam etgan, muammolar yechimini topishga o'rgatgan, tafakkur, sezgi, tasavvurni rivojlantiruvchi so'fiylik rivoyatlari va masallari orqali o'quv vaziyatida yechim topish usuli bilimlarni uzatish usullaridan biridir. Ba'zi masallar sizni ilhomlantiradi, boshqalari sizni kuldiradi, boshqalari sizni o'ylantiradi. Ular kelajakdagi o'zgarishlar va shaxsiy o'sish yo'llarini bemalol taklif qilib, yangi hayot yo'l-yo'riqlarini ochib beradi. So'fiy pedagogik tafakkur klassiklariga murojaat qiladigan bo'lsak, o'quvchi shaxsini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan yana bir qancha omillarni topamiz. Shunday qilib, har qanday noqulaylik yoki biron bir muvaffaqiyatsizlikning sababi uyg'unlik emas; O'qitishda hozir muloqot qilish uchun eng muhim narsa - bu uyg'unlik hissi. Bolalarda uyg'unlik tuyg'usini rivojlantirish va ularning e'tiborini bunga jalb qilish ko'rinadigan darajada qiyin emas; siz shunchaki bolaga turli xil hayotiy ishlarda uyg'unlikning turli ko'rinishlarini ko'rsatishingiz kerak. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda biz yosh avlodni barkamol etib tarbiyalash zarurligining bir qancha dalillarini topamiz. Tadqiqotimizda ta'kidlanganidek, so'fiy pedagogik fikr ijodkorligi o'qituvchining o'z xohishiga ko'ra ta'lim vositalari – maxsus atamalar, g'oyalar, mashqlar va hokazolarni tanlashida namoyon bo'ladi. (sub'ektiv-sub'ektiv munosabatlar). Tasavvuf pedagogikasi bilimni idrok etishning turli usullarini taklif etadi. Al-G'azzoliyning yozishicha, bilim ba'zan tabiiy moyillikdan, ba'zan esa

ko'pincha o'rganish va intizomdan kelib chiqadi. So'fiy pedagogik amaliyot o'z o'rnatishlari bilan tariqatga rioya qilish zarurati bilan shartlanadi: ustoz tomonidan berilgan ma'lum bilimlar to'plamini o'zlashtirish, axloqiy takomillashtirish, psixofizik mashqlarning maxsus majmuasini o'zlashtirish. Tushunish qobiliyati insonning ma'naviy o'sishi bilan parallel ravishda rivojlanadi. Sharq so'fiy pedagogik tafakkuri inson tarbiyasining ma'naviy jihatining ahamiyatini, shaxs sub'ektini shakllantirishni ko'rsatadi. Aftidan, so'fiylik ta'lim va tarbiyasi tajribasidan foydalanish pedagogika va psixologiyaning imkoniyatlar doirasini sezilarli darajada kengaytiradi. Buni sub'ekt-sub'ekt munosabatlarini rivojlantirishning yangi shakllarini joriy etish orqali amalga oshirish mumkin, zamonaviy voqelikda ta'limning ma'naviy jihatini to'ldirish va egallash. Tasavvufiy pedagogik tafakkurda shaxsni axloqiy tarbiyalash (didaktik so'fiylik)ga oid ko'plab materiallar mavjud. Qadimgi so'fiy pedagogikasining pedagogik g'oyalari va usullarining noaniq materialini tahlil qilish va o'rganishga urinish kattalar dunyosi bilan bolalar dunyosi o'rtasidagi munosabatlar muammosini chuqurroq ko'rib chiqish va zamonaviy pedagogik jarayonda ijobiy o'zgarishlarni amalga oshirish imkonini beradi. asrlar hikmatini singdirgan pedagogika umuminsoniy pedagogikaning bir qismidir. Uning ko'rinmas olam haqidagi intuitiv bilimga murojaati inson taraqqiyoti imkoniyatlarini aks ettiradi. Ming yillar davomida taraqqiy etib kelayotgan so'fiy pedagogik tafakkuri, uning hikmati zamonaviy pedagogika uchun ham tarbiya, ta'lim, ta'limning o'tkir muammolarini hal etish jarayonida zarurdir. va kelajak pedagogikasi. XXI asr fan-texnika taraqqiyotining jadal sur'atlarida pedagogika fanining rivojlanishi kasbiy mahoratni, iqtidorli, ijodkor shaxslar faoliyatini oshirishni taqozo etmoqda. Sharq so'fiylik ma'naviyat an'analari ustalari tomonidan asrlar davomida tasdiqlangan so'fiy ta'lim usullaridan foydalanish zamonaviy pedagogik jarayonni boyitish uchun muhim materialdir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Navoiy tasavvuf kabi ulug' ustozlarning adabiy merosi insonni axloqiy jihatdan yuksaltirishga oid pedagogik g'oyalarni ifodalaydi, bilimlarning avlodan-avlodga davom etishi, tarbiyaning ma'naviy jihatini ko'rsatadi. Tasavvuf mumtozlarining asarlari hikmat, insonparvarlik, fahm-farosat bilan to'lib-toshgan, umuminsoniy qadriyatlarga yo'naltirilgan, obrazlarni uzatishda sharqona nafosatga ega. So'fiy pedagogikasida inson bilimi uning ma'naviy, psixo-emotsional (energetik), jismoniy jihatlarida yotadi. Ularning bu bilimlarni uzatish usullari G'arb pedagogika maktabidan farq qiladi. Zamonaviy pedagogika tajribasi uchun foydali bo'lishi mumkin bo'lgan so'fiylikda o'qituvchi va talaba o'zaro muloqot, o'z-o'zini ochish,

kommunikativ ko'nikmalar (kommunikativ pedagogika) holatida bo'lib, ta'lim va tarbiyaning yangi shakl va yondashuvlarini izlashda bo'ladi. Talabalar haqida, joy, vaqt - bu ta'limning jonli jarayoni. P.Fraybergning fikricha, tarbiyaviy aktning o'zi qayta ko'rib chiqish akti bo'lishi kerak (Freiberg, 2005, 16).

XULOSA

Xulosa o'rnida aytishimiz mumkinki, so'fiy pedagogik tafakkurining shakllanishi va rivojlanishining o'z davrining tarixiy-pedagogik shart-sharoitlari bilan shartliligi, ulardan eng muhimi odamlarning ochiq ijtimoiy noroziligi edi. og'ir turmush sharoitlari tufayli buzilgan; so'fiylar nazariyasining rivojlanishi, so'fiylarning ijtimoiy tashkilotining vujudga kelishi; so'fiylik tariqatlari doirasida so'fiylik maktablarining vujudga kelishi, ta'lim va tarbiya tizimlari; so'fiylikning arab-musulmon falsafiy tafakkuriga, shuningdek, butun Sharq madaniyatiga ta'siri; G'azzoliy, Fariddin Attor, Ibn al-Farid, Jaloliddin Rumiy, Bahovuddin Naqshband, Jomiy, Alisher Navoiy va boshqalar kabi shoir va mutafakkirlar ijodi tufayli tasavvufning pedagogika, adabiyotga kirib borishi va keng shuhrat qozonishi. So'fiy pedagogik tafakkurining mazmuni, asosiy yo'nalishlari va usullarini tahlil qilish, shulardan asosiylari bilim olishga, ko'p qirrali bilim olishga va ularni amaliyotda qo'llashga da'vat etish; aqlni rivojlantirish; so'fiylik an'alarining ma'naviy ta'limotlari asosida axloqni takomillashtirish, ularga rioya qilish insoniy illatlarni yo'q qiladi va jamiyat taraqqiyotiga olib keladi. Shunday qilib, so'fiy pedagogik tafakkur bilan zamonaviy pedagogika o'rtasidagi butun xilma-xil bog'liqliklarning ochib berilishi natijasida ayrim tarbiyaviy vazifalar hal bo'ldi. Ilg'or so'fiylik tafakkuri bilan zamonaviy pedagogika fani va amaliyoti o'rtasidagi aloqalar uzviyligini asoslash, xususan, psixologiya-pedagogik fanlarda so'fiylikka bo'lgan qiziqish psixoanaliz, psixosintez, insonparvarlik kabi zamonaviy usullar o'rtasidagi aloqalarni izlash bilan bog'liq. va ekzistensial yondashuvlar, transpersonal psixologiya, E. Erikson, J. Piaget, 3. Freydgga ko'ra inson taraqqiyoti bosqichlari, C. Rojersning shaxsga yo'naltirilgan yondashuvi va bir qator boshqa tadqiqotlar, ularning pedagogik ahamiyati . qadimgi so'fiylik an'alarining kelib chiqishi; so'fiylik an'anasi sohiblari voqelikni ma'naviy idrok etishning butun kengligi va ko'lamini o'zida mujassam etgan masal, metafora, hikoya, suhbat, chuqur falsafiy ta'limotlarga asoslangan o'rinli qiyoslardan tarbiya usuli sifatida foydalanganlar; shaxsni o'z-o'zini bilish orqali kamol toptirish va uning ma'naviy yuksalishi qalbning poklanish yo'li bo'lib, buning natijasida o'quvchi vahiyga erishadi – oliy voqelikni intuitiv idrok etish va hokazo. So'fiy pedagogik tafakkurdan zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonida, xususan, ta'lim tizimining qonuniyligi,

oshkoraligi va ochiqligi asosida ta'lim mazmunini va shaxslararo munosabatlarni insonparvarlashtirish va demokratlashtirishda foydalanish imkoniyatlarining ilmiy prognozi; shaxsda insoniy fazilatlarini kompleks tarbiyalash, uning axloqiy fazilatlarini yuksaltirish; vatanparvar yosh avlodni baynalmilal va bag'rikenglik ruhida tarbiyalash; o'z xalqining tarixiy o'tmishiga, uning ma'naviy qadriyatlariga hurmatli munosabat va muhabbat; etnopedagogika, tasavvufning ilg'or gumanistik g'oyalari ta'lim jarayoniga faol joriy etish; yoshlarni insonparvarlik ruhida tarbiyalashda oila va ota-onalarning rolini oshirish. Tadqiqotimiz doirasida Y.A.Komenskiy, I.G.Pestalozsi, I.F.Gerbart, K.D.Ushinskiy, N.I.Amonashvili va so'fiy pedagogik tafakkuri va tarbiyaviy an'alarining gumanistik g'oyalari o'rtasida bevosita bog'liqlik aniqlangan. So'fiylik an'alarida ta'lim va tarbiyaning mazmuni, yo'nalishlari, usullari, vositalari va usullari ko'plab qardoshlik, darvesh jamoalari amaliyotida sinovdan o'tgan.

REFERENCES

1. S.N.Abashin, V.O.Bobrovnikov. Islom dindorlari: O'rta Osiyo va Kavkazda avliyolarga sig'inish va so'fiylik.- M.: Sharq adabiyoti, 2021. - 336 b.
2. Abdulqodir I. Tasavvuf haqiqati. M: ID Ansor, 2020. - 288 b.
3. E.E.Bertels. Islom va Arab xalifaligi tarixiga oid asarlar. M.: Sharq adabiyoti, 2003. - 40 b.
4. Холмўминов, Ж. (2008). Жомий ва Ваҳдат ул-вужуд таълимоти.
5. Холмўминов, Ж. М., & Валиев, С. Ю. Ў. (2022). ИБН АЛ-АРАБИЙ–“ВАҲДАТ УЛ-ВУЖУД” ТЕОЛОГИК-ФАЛСАФИЙ ТАЪЛИМОТИ АСОСЧИСИ. *Academic research in educational sciences*, 3(5), 185-196.
6. Холмўминов, Ж. М. (2021). МОВАРОУННАХР ФАЛСАФИЙ-ИРФОНИЙ МАКТАБЛАРИ ВА ИБН АЛ-АРАБИЙ ТАЪЛИМОТИ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(10), 803-811.
7. Kholmuminov, J., & Juraev, N. (2020). The place and role of the sufi and philosophical order of the naqshbandi in the process of developing intercultural relations of the Tajik and Uzbek peoples. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(2), 308-317.
8. Холмуминов, Д. М. (2022). “ҚИЁСИЙ ТАСАВВУФШУНОСЛИК”: МЕТОДОЛГИЯ ВА ФАН. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ КОНСЕНСУС, 3(2).